

## 6. HAFTA: EKONOMİ ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Türkiye Cumhuriyeti iktisadi alanda inkılaplar yaparak,

- Ekonomik bağımsızlığın sağlanması,
- Ülkenin temel ihtiyaçlarını öz kaynaklardan karşılayarak kendi kendine yeter duruma getirilmesi,
- Özel sektörün desteklenerek ülke ekonomisini kalkındırması,
- Sanayinin kurulması
- Tarımsal faaliyetlerin korunması ve desteklenmesi,
- Yabancıların elindeki kurum ve kuruluşların ulusallaştırılması gibi hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır.

### İzmir İktisat Kongresi

Kongre 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında, Lozan görüşmelerinin kesildiği bir sırada toplanmıştır. Kongreye katılım *mesleki temsil* esası ile sağlanmış, farklı meslek gruplarından toplam 1135 delege katılmıştır. Başkanlığı Kazım Karabekir tarafından yürütülen kongrede ekonomik kalkınmanın kendi çabamızla gerçekleşmesi gerektiği öngörülmüş ve Misak-ı İktisadî kabul edilmiştir. Bu kararda, Türk milletinin milli bağımsızlığından taviz vermeyeceği, iktisadi kalkınmanın milli bağımsızlık doğrultusunda gerçekleştirileceği vurgulanmıştır.

İzmir'de toplanan İktisat Kongresinin en önemli kararlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hammaddesi yurt içinde yetişen veya yetiştirilebilen sanayi dalları kurulması gerekmektedir.
2. El işçiliğinden ve küçük imalattan süratle fabrikaya veya büyük işletmeye geçilmelidir.
3. Devlet yavaş yavaş iktisadi görüşleri de olan bir organ haline gelmeli ve özel sektörler tarafından kurulamayan teşebbüsler devletçe ele alınmalıdır.
4. Özel teşebbüslere kredi sağlayacak bir Devlet Bankası kurulmalıdır.
5. Dış rekabete dayanabilmek için sanayinin toplu ve bütün olarak kurulması gerekir.
6. Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılmalıdır.
7. Sanayinin teşviki ve milli bankaların kurulması sağlanmalıdır.
8. Demiryolu inşaat programına bağlanmalıdır.

9. İş erbabına amele değil, işçi denmelidir.

10. Sendika hakkı tanınmalıdır.

### **Sanayi Alanında Gelişmeler**

İmparatorluğun son döneminde modern sanayi hemen hemen yok gibidir. Bunun için sanayi ürünlerinin çoğunu dışardan temin etmek gerekiyordu. İşyerleri genellikle motorlu olmayan ve makine kullanmayan, çoğunluğu tamircilikle uğraşan yapıya sahipti. Büyük çapta üretim yapan iş kolları devlete, askeriye veya yabancılara aitti. Uzun süreli savaşlardan dolayı Türk girişimciler yetersiz, kararsız, ürkek ve sermayesizdi. Bu durumda hükümet ilk iş olarak yabancı girişimlerini satın almaya başladı. Fabrika kurmak isteyen Türk müteşebbislere sermaye temin etmek için Ağustos 1924'te İş Bankası kuruldu. Böylece devlet desteğindeki İş Bankası sanayileşme hareketinin öncüsü oldu. Ardından sanayi alanında kredi vermek üzere 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu.

28 Mayıs 1927'de *Teşvik-i Sanayi Kanunu* çıkarılmıştır. Bu kanunla, özel sektörü sanayi alanına çekerek ülke sanayisini geliştirmek amaçlanmıştır. Sanayi alanına yönelenlere ucuz arazi ve bina tahsis etme, belli bir süre vergiden muaf tutma, ulaşım ve depolama imkanlarını sağlama gibi kolaylıklar getirilmiştir. Ancak bu kanun, özel sektörün yeterli sermayeye sahip olmaması, teknik bilgi ve yetişmiş eleman yetersizliği gibi nedenlerle istenilen sonucu vermemiştir.

Devlet destekli ve özel sektör ağırlıklı bir liberal ekonomik politikanın izlendiği bu dönemde, 1923 yılından 1929'a kadar bazı başarılar elde edilmişse de ekonomide beklenen gelişme sağlanamamıştır. Özel girişimin de kendinden beklenenleri yerine getirememesi ve 1929'da dünyada bir ekonomik bunalımının yaşanması, devletin kalkınma çabalarına doğrudan katılmasını zorunlu kılmıştır. Tarım, ticaret, endüstri, ulaşım ve bayındırlık işleri bu alandaki gelişmelerin birbirine bağlı olması nedeniyle bir bütün olarak ele alınmıştır. 1931'de devletin ekonomiye daha fazla müdahale etmesini öngören Mutedil Devletçi Politika ile Türkiye'nin hızla kalkındığı ve sanayileşmenin ön plana çıktığı yeni bir dönem başlamıştır.

1930-1933 yılları arasında sanayiye hızlandıracak kurumsal yapı hazırlanmış, 3 Haziran 1933'te ilk kamu yatırımı bankası olan Sümerbank kurulmuştur. Böylece, planlı kalkınma modelinin uygulanması aşamasına geçilmiş, yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan bir kurulun hazırladığı ve devlet öncülüğünde sanayi kesiminde yapılacak yatırımların ana ilkelerini belirleyen rapor, 1934 yılında beş yıl süreyle yürürlüğe konmuştur.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1939), temel hammaddeleri yurtiçinde üretilen ve üretilebilecek sınaî tesislere, büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere, kuruluş

kapasitelerinin iç tüketimi karşılayabilecek düzeyde tutulmasına öncelik vermiştir. Adı geçen dönemde 20 fabrikanın kurulması öngörülmüş ve dokuma, cam, kimya ve kâğıt sanayinde çok sayıda fabrika açılmıştır. Ayrıca maden işleri ile meşgul olacak Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü kurulmuştur (1935). MTA, madenilerin araştırılıp kalite tespitinin yapılması ile görevlendirilmiş, Etibank ise bulunan madenlerin işletilmesiyle ilgilenmiştir.

Beş yıllık sanayi planı çerçevesinde, devletçilik ilkesi temelinde gerçekleştirilen yatırımlar, sanayileşmeyi hızlandırdı. Bu dönemde Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya’da pamuklu dokuma fabrikaları ve Bursa Merinos Fabrikası kuruldu. İzmit’te kağıt, Gemlik’te ipek, İstanbul Paşabahçe’de şiş ve cam, Beykoz’da deri fabrikası açıldı.

1930 yılında yapımına başlanan Çubuk Barajı 1936 yılında tamamlanmış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk barajı olarak hizmete açılmıştır.

### **Tarımın Teşvik Edilmesi**

Osmanlı İmparatorluğu’nda üretim esas olarak tarıma dayalı idi. 17. yüzyıldan itibaren gerileyen İmparatorluğun toprak sistemi de çöküşe geçmişti. Osmanlı yönetimi giderek etkinliğini yitirince tarımsal mülkiyet yapısı da değişikliğe uğradı. Çiftçi ailelerinin sadece %5’ini oluşturan bir kesim, toprağın %65’ine sahipken, ailelerin %87’lik kesimi toprağın sadece %35’ine sahipti. %8’lik bir grubun ise hiç toprakları yoktu. İmparatorluğun son dönemlerinde tahıl ve un bile dışarıdan ithal edilir olmuştur.

Atatürk, 16 Mart 1923 yılında Adana’da yaptığı bir konuşmada *“Dünyada fütuhatin iki vasıtası vardır. Bir kılıç, biri saban. Zaferin vasıtası yalnız kılıç olan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur, yoksul ve perişan olur. Öyle ulusların yoksulluğu o kadar büyük ve acı olur ki, kendi ülkesinde bile mahkûm ve tutsak kalabilir. Onun için gerçek fütuhât yalnız sabanla yapılandır. Kılıç kullanan kol çok geçmeden yorulur, saban kullanan kol gittikçe kuvvetlenir ve daha çok toprağa sahip olur”* demiştir.

Cumhuriyet Türkiye’sinin bu alandaki başarıları da göz kamaştırıcıdır. 1923-1929 yılları tarımsal üretim bakımından *“altın yıllar”* olarak değerlendirebilir. Savaş koşullarında %50 dolaylarında üretim düşmeleri gözlenen başlıca ürünlerde savaş öncesi üretim hacmine 1923’ü izleyen bir iki yıl içinde ulaşıldı. Bu olumlu gelişmede tarıma dönük olumlu politikaların, fiyat ve vergi değişkenleri yoluyla çiftçiler lehine kaynak yaratan sonuçları belirleyici olmuştur. Çiftçinin durumunun düzeltilmesi için devlet gelirlerinde düşme görüleceğinin bilinmesine rağmen 17 Şubat 1925’te Aşar vergisi kaldırılmış, yerine binde 6’lık bir vergi konmuştur. Tarım 1923-1929 yıllarında ana sürükleyici sektördür ve savaş

yıllarından sonra ekonominin yeniden inşası esas olarak tarım sektörünün dinamizmi sayesinde gerçekleşmiştir.

Bir sonraki dönem olan 1929-1939 arası ise bilindiği gibi dünya ekonomik bunalımı ile çakışır. Fakat bu olumsuz koşullara rağmen, tarım sektörü, (sanayi in gerisinde kalmakla birlikte) pozitif bir gelişme kaydetmiştir. Yıllık büyüme hızı %5,8'dir. 1928 yılı üretim ortalamasını, 1938 ortalaması ile karşılaştığımızda, buğday üretiminin %94, tütünün %56, şeker pancarının %75 arttığı görülür. Bunlardan da önemlisi, ülkedeki ekilebilir toprak oranı yükseltilmiştir. 1927'de yalnız %4,86 olan bu oran 1934'te % 10.2'ye çıkmıştı.

Atatürk 1925 yılından itibaren kendisine ait çiftliklerde geleneksel tarım anlayışını kökten değiştiren uygulamalar gerçekleştirdi; köylüye örnek oldu. Atatürk'ün Ankara'da Gazi Orman Çiftliği, Silifke'de Tekir, Yalova'da Baltacı, Tarsus'ta Piloğlu, Dört Yol'da Karabasamak çiftlikleri ve Ankara'da Bira Fabrikası vardı. Bu işletmeler 1925 yılından beri tarımda yeniliklerin uygulatılması ve yaygınlaştırılmasında kullanılıyordu. Cumhuriyet döneminde tohum ıslahı konusuna da büyük önem verildi ve tohum ıslah istasyonları faaliyete geçirildi. Ankara, Eskişehir, Erzurum ve Yeşilköy'de hububat ıslah istasyonları; Adana ve Nazilli'de pamuk ıslah istasyonları; Adapazarı'nda patates ve mısır ıslah istasyonu; Bursa, Antalya, Diyarbakır, Edirne ve Denizli'de ipek böcekçiliği istasyonu, Kayseri'de yonca istasyonu, Antalya'da sıcak iklim nebatları ıslah istasyonu kuruldu. 1936 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmaya başlandı ve ilk kooperatif İçel'in Tekir köyünde faaliyete geçti. Tarım aletleri, makineleri ve ilaçlarının satın alınarak halka tanıtılması amacıyla 1937 yılında Zirai Kombinalar İdaresi kuruldu. 1938'de fındık üretim ve dağıtımını düzene sokma amacıyla Giresun'da FİSKOBİRLİK açıldı. Aynı yıl tarımsal ürün piyasasını düzenleme görevini üstlenen Toprak Mahsulleri Ofisi de kuruldu.